

УДК 165.74: 101.1

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v042.2023.10>

А. Косс

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-6158-3540>

аспірант кафедри філософії

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ТРАНСФОРМАЦІЇ ГУМАНІЗМУ: МІЖ НАУКОЮ І ФІЛОСОФІЄЮ

Актуальність. Завдяки експоненційному розвитку технологій виникають все більш ефективні способи розуміння не тільки гуманізму, але й людської тілесності. Ці досягнення призводять до численних наслідків, які впливають на розуміння історичного вектору розвитку соціуму і кожної окремої особистості. Виникає проблема вивчення гуманізму під кутом спрямованості цих змін та трансформацій. В літературі все частіше зустрічаються терміни *гуманізм*, *постгуманізм*, *трансгуманізм*, які мають місце в сучасній науці, технологіях та духовному розвитку людини. Іноді їх описують без зв'язку, буває є зв'язок деяких термінів, але подивитися в загальному обсязі на трансформацію самого феномену гуманізму ще не доводилось. Тому стаття присвячена розкриттю зміни змісту гуманізму та аналізу термінів, які входять у смисловий простір цього феномена. Трансформації розглядаються в контексті науки еволюції людини та історико-філософського аналізу. Все це дає можливість глибше пізнати логічний розвиток різних похідних від кореневого терміну *гуманізм*. Тому в центрі уваги знаходяться супутні йому терміни.

Постановка проблеми. Однією з центральних проблем сучасної філософії є проблема трансформації гуманізму і встановлення спрямованості його вектору еволюції для соціально-антропологічних досліджень. На ці тенденції активно впливають наукові, технологічні, соціальні та філософські досягнення. У ХХ – ХХІ ст. активно руйнуються гуманістичні цінності, прищеплюються агресія, насильство, брехня, егоїзм та цинізм, що призводить до спотворення людської сутності та ускладнює вивчення спрямованості еволюції людини.

Мета. Використовуючи методологічні підходи проаналізувати тенденції в трансформації феномену гуманізму, визначити етапи його розвитку, виявити, що поєднує «антропоцентричний» та «сучасний техногенний гуманізм», розкрити зв'язок трансформації гуманізму з еволюцією суспільства. Розглянути, що лежить в основі різних видів гуманістичних світоглядів, на чому вони базуються та як еволюційно формуються.

Новизна. Було розроблено емпатичний підхід цілісного аналізу гуманізму. На цій основі вдалось встановити та проаналізувати спрямованості змін змісту гуманізму, його еволюційні трансформації та

тенденції розвитку. Вдалось обґрунтувати, що трансгуманізм є напрямком постгуманізму, який є перехідним періодом в розвитку емпатичних відносин і передуює майбутньому становленню неогуманізму.

Аналіз публікацій і ступень розробленості проблеми. Витоки розробок гуманізму ми знаходимо в роботах: Конфуція, Перікла, Сократа, Демокрита, Протагора, Аристотеля, Епікура та Лукреція. Якщо мова іде про класичний гуманізм, то його розуміння формується наприкінці середньовіччя та на початку епохи Відродження: Д. Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Дж. Бакачо, Л. Бруні, Л. да Вінчі, Дж. П. делла Мірандола, Е. Роттердамський, Н. Макіавеллі, Т. Мор, Р. Санті, У. фон Гуттен, Ф. Рабле, Ж. Боден, М. Монтень, В. Шекспір, Г. Гроцій та ін. Варто відзначити, що класичний гуманізм досяг своєї вершини в епоху Відродження та базувався на антропоцентризмі, емпатії та раціоналізмі. Широке розповсюдження та використання ідей гуманізму Відродження мали місце в епоху Просвітництва: Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Спіноза, Дж. Лок, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, Й. Г. Фіхте, Г. Гегель, Л. Фейєрбах та ін. В розвиток сучасної теорії гуманізму значний вклад внесли представники філософії екзистенціалізму: С. К'єркегор, К. Ясперс, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр та ін. Отже, гуманізм в історії філософії отримав свій розвиток в різні періоди в тих чи інших контекстах: у християнському (А. Августин, Ф. Аквінський, С. Л. Франк, П. Теяр де Шарден, В. А. Малахов, О. С. Філоненко, Ю. П. Чорноморець та ін.), у культурологічному (Л. Феєрбах, Ф. Ніцше, Й. Гейзінга, Х. Ортега-і-Гассет, П. Сорокін, А. Тойнбі, Ж.-П. Сартр, І. В. Галицький, М. Попович, В. Н. Нічик, В. Литвинов, В. А. Жадько та ін.), в етичному (Б. Спіноза, Дж. Лок, Г. Гегель, Х. Ортега-і-Гассет, В. Горський, В. А. Жадько та ін.). Термін *гуманізм* зберігає свою життєву позицію і сьогодні, але ми спостерігаємо його трансформації. Все частіше ми зустрічаємося з термінами: *постгуманізм*, *трансгуманізм*, *біотетика*.

Вперше термін *transhumanise* ввів італійський письменник Д. Аліг'єрі в 1312 році для характеристики людини в поемі «The Divine Comedy» (Божественна комедія) [1, с. 290]. Проте в сучасному розумінні термін *transhumanism* вперше зустрічається у працях англійського біолога, ево-

люціоніста та гуманіста Дж. Хакслі. У 1957 році в книзі «New Bottles for New Wine» (Нові пляшки для молодого вина) він ототожнює долю та роботу людини з «агентом» для реалізації найповніших можливостей світу: «It has defined man's responsibility and destiny – to be an agent for the rest of the world in the job of realizing its inherent potentialities as fully as possible.» [2, с. 13]. Дж. Хакслі ототожнює людину з особою, яку призначили керуючим директором найбільшого підприємства на світі «бізнесу еволюції», і яка не може відмовитись від цієї роботи, у якої не питають бажання та не надається відповідна підготовка як бути «агентом для решти світу»: «It is as if man had been suddenly appointed managing director of the biggest business of all, the business of evolution – appointed without being asked if he wanted it, and without proper warning and preparation. What is more, he can't refuse the job.» [2, с. 13-14]. Він вважає, що людський вид, якщо забажає, зможе перевершити самого себе через нове переконання своєї людської природи і, можливо, це буде заслуга трансгуманізму: «The human species can, if it wishes, transcend itself – not just sporadically, an individual here in one way, an individual there in another way, but in its entirety, as humanity. We need a name for this new belief. Perhaps *transhumanism* will serve: man remaining man, but transcending himself, by realizing new possibilities of and for his human nature.» [2, с. 17].

Термін *біоетика* ввів німецький богослов Ф. Яр у 1927 році в журналі «Космос» у статті «Bio-Ethik: Eine Umschau ber die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze» (Біоетика: дослідження етичних відносин між людьми, тваринами та рослинами) [3, с. 120]. Але сучасну концепцію біоетики розробив американський вчений В. Р. Поттер у 1971 році в книзі «Bioethics: Bridge to the Future» (Біоетика: міст у майбутнє). Вона базується на загальнолюдських цінностях збереження біологічного середовища, що впливає на здоров'я людей. У 1988 році В. Р. Поттер розширив свою концепцію до глобальних масштабів для демократичного сучасного суспільства у книзі «Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy» (Глобальна біоетика: побудована на спадщині Леопольда), та вважав, що біоетика – це своєрідний міст між природничими та гуманітарними науками, що забезпечує захист довкілля та зберігає здоров'я людини [4, с. 2]. Варто відзначити, що в науці з'явилися науковці, які поставили проблему гуманізму в новому ракурсі, завдяки повному розшифруванню геному людини (С. Нурк, С. Корен, А. Пі, М. Раутіайнен, А. В. Взікадзе та ін.) [5, с. 44] та відкриттю мікробного імунного механізму, який може просто та дешево редагувати геном з високою точністю (Е. Шарпентьє та Дж. А. Дудна) [6, с. 1].

Методологія. В статті використовується історико-компаративістський та етико-антропологічний підходи. Це дає можливість спиратися на концептуальні підходи, які ґрунтуються на таких поняттях: *гуманізм, постгуманізм, трансгуманізм, неогуманізм, антропоцентризм, біоцентризм, емпатія*. Наступна методологічна лінія розкриває шлях біоцентричного підходу з опорою на системний аналіз із урахуванням таких методів як аналіз і синтез.

Основна частина. Проблема гуманізму займає центральне місце у філософії та в сучасних наукових дослідженнях і є основною якістю людини. Терміни *гуманізму, постгуманізму, трансгуманізму* стали присутні також в дискурсі повсякдення. Ми вважаємо, що настав час розібратися з цими термінами, зрозуміти, як вони взаємопов'язані, виявити їх місце та логіку у філософському вченні при розкритті проблеми гуманізму як провідної характеристики людського буття. Розглядаючи розв'язання проблеми розвитку гуманізму, можна переконатися у думці, що його витоки знаходяться у античному світі та країнах стародавнього сходу. При розкритті розуміння гуманізму слід виходити із принципу «антропоцентризму» і при цьому необхідно враховувати, що він має конкретно-історичний характер, тобто пов'язаний з поняттям *людини* як тілесно-духовної істоти у певних соціальних умовах. Тому слід дотримуватись взаємозв'язку навколишнього середовища та організму, єдності соціального історизму при вивченні людини. Базуючись на цьому підході, розглядаються проблеми гуманізму та його тенденції з урахуванням еволюції суспільства. Звідси у спрямованості розвитку гуманізму можна назвати його особливі етапи.

Перші гуманістичні течії виникли в античний період і розкриваються через призму людяності (антропоцентризм – «людина є міра всіх речей...»). Формування сучасних гуманістичних цінностей почалося в Європі в епоху Ренесансу (XIV–XVI ст.), коли розпочався процес звільнення індивіду від жорсткого тиску релігійно-церковних авторитетів середньовіччя (V–XV ст.) – секуляризм. Виникає нове трактування гуманізму епохи Відродження. Гуманізм став вищою цінністю людських якостей та діяльності. У центрі філософії ставала людина та її «земні потреби», а не теократичні основи середньовіччя. Італійські мислителі епохи Відродження Д. Аліг'єрі, Ф. Петрарка, Л. да Вінчі розглядають тілесні потреби людського тіла природними, а не гріховними, як у період клерикалізму.

Розробляється етична проблема цінності людяності, де панувало критичне мислення над релігійними забобонами та догмами, утверджується право людини на свободу та всебічний розвиток. Гуманізм сприймається як безпосередньо соці-

альне явище. Ф. Петрарка вважав, що схоластика вбила живий дух мудрості античності, породила безліч неуків, яким надавали статус мудрих лише за знання біблійних та церковних текстів, а не за вміння отримувати нові знання [7, с. 33]. Представник раннього гуманізму, італійський мислитель Дж. П. делла Мірандола у своїй знаменитій роботі «Промова про гідність людини» каже, що індивід знаходиться в центрі світу через те, що Бог створив його в останній день [8, с. 45]. На становлення гуманізму епохи Відродження значний вплив зробили пантеїзм і деїзм, що виразилось у поважних відносинах людини з людиною. Важливо відзначити, що людина вже «не пасивний образ і подоба Бога», а індивідуальність із насиченим духовним світом, яка усвідомлює себе, здатна споглядати красу Світу, його творчо перетворювати, пануючи над нерозумними істотами, як Бог. Італійський філософ-антрополог М. Фічіно навіть вважав, що людина могла б повторити акт божественного творіння за наявності відповідних засобів [9, с. 99]. Ми вважаємо, що спочатку гуманізм розкривався через взаємини між людьми, а особистість розглядалася як природна істота. У межах становлення гуманізму центральне місце посідає принцип антропоцентризму, розуміння якого носить еволюційно-соціальний характер. Це дозволило з'ясувати сутність людини, її відмінності від інших високоорганізованих тварин. Ключовим моментом відмінності людини від інших тварин є не тільки виготовлення знарядь праці та логіко-понятійне мислення, а й емпатія, ядром якої є співпереживання. У англійського драматурга В. Шекспіра ця думка виражається у фразі: «She loved me for the dangers I had passed, And I loved her that she did pity them. This only is the witchcraft I have used.» (Вона мене за небезпеки полюбила, через які я пройшов, а я любив її за співчуття до них. Це єдине чаклунство, яким я користувався.) [10, с. 41].

Для вираження людської сутності необхідно підкреслювати єдність тілесного та духовного, осмислення їхньої взаємодії як усередині особистості, так у соціумі. Ми вважаємо, що в розробку проблематики людини слід включити емпатію і розуміти людину в період становлення гуманізму як «*empathy homo sapiens*». Співпереживання стає ядром гуманістичної особистості. У становленні гуманізму можна розрізнати різні історичні періоди, проте емпатія є провідним наголосом цього розвитку. Бог виступає творцем не лише всієї природи, а й людини, як вершини творіння, тому принцип антропоцентризму став провідним при розкритті природних та соціальних явищ.

В епоху Нового часу (XVII–XIX ст.) відбувається активний розвиток індустріалізації та проголошується гасло звільнення від суб'єктивізму. Це приводить до ослаблення антропоцентризму

і виникнення нової течії трансформації гуманізму, яка увійшла в історію як постгуманізм. Щоб раціонально використовувати наукові досягнення в соціумі англійський філософ Ф. Бекон закликав звільнитися від суб'єктивізму («від ідолів») [11, с. 84]. Отже, позбавлення від антропоцентризму призвело до виникнення нової течії у розвитку гуманізму, яка увійшла до історії як постгуманізм. Він формує новий підхід до розкриття сутності людини, фактично усуває емпатію і виступає основою антигуманістичної спрямованості у вченні про людину. Безумовно, що все це в соціальному плані знаходить як прихильників, так і опонентів, але людина при цьому стає дедалі більше схожою на машину. У 1883 році вийшла книга німецького філософа Ф. Ніцше «*Thus Spoke Zarathustra*» (Так казав Заратустра), в якій він сказав народу: «*Man is a rope stretched between the animal and the Superman – a rope over an abyss*» (Людина – це канат, який натягнутий між твариною і надлюдиною, – канат над прірвою) [12, с. 24]. У цій схемі ігнорується місце людини у соціумі, вона виступає лише проміжною ланкою формування надлюдини. Тобто робиться наголос не на гуманізмі та людяності, а на постгуманістичних та трансгуманістичних тенденціях, формуючи біоетичні відносини в соціумі. Через це виникають расистські та фашистські тенденції у суспільстві, примусові програми «евгенічної спрямованості», які відомі у багатьох країнах, але найбільших розмахів вони досягли у Німеччині, Китаї та Індії. У Німеччині з 1933 по 1945 рік стерилізовано понад 400 тисяч осіб [13, с. 14]. У Китаї з 1980 по 2015 роки діяла демографічна політика однієї дитини на одну сім'ю, а з 1980 по 2014 роки було стерилізовано 107 мільйонів жінок і встановлено 324 мільйони внутрішньоматкових спіралей [14, с. 275–276]. В Індії з 1965 по 1973 роки було проведено 11,2 мільйона вазектомій та 3,1 мільйона жіночих стерилізацій. З 1975 по 1977 роки діяла програма «надзвичайного стану», під час якої проводилось до 8,2 мільйона стерилізацій у рік. У 1978 році кількість вазектомій впала приблизно до 0,5 мільйона на рік, а жіночих стерилізацій – приблизно до 3,6 мільйонів на рік [14, с. 277]. У XXI ст. досліді евгеніки контролюються біоетикою, ставлячи за мету поліпшення психічного і фізичного здоров'я людей різних рас і верств населення. Зараз біоетика спрямована на вивчення етичних протиріч та моральних законів, які виникають у ході розвитку медицини, біотехнологій, політики, права, теології та філософії. Її можна назвати «провідною формою моральної філософії», яка набула міжнародного, міждисциплінарного та міжрелігійного характеру в епоху стрімкого розвитку сучасних технологій. В даний час активно видаються журнали в США та Великій Британії з даної тематики

(Hastings Center Report; Journal of Medical Ethics; Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics та ін), представниками християнських, мусульманських та єврейських громад у Північній Америці та у Європі створюється різноманітна література з біоетичних проблем.

Ми вважаємо, що формування біоетики – це перехід від «гомоемпатичного до біоемпатичного співпереживання», що демонструє провідну роль «біовпливу» на людську тілесність. Позиція «антиантропоцентризму» стала передумовою формування нової тенденції взаємин між організмом і середовищем, яка отримала назву «постгуманізму». Постгуманістична тенденція не однорідна: з одного боку вона постає як спрямованість відмовитися від антропоцентризму і сфокусуватися на формуванні вкрай правих поглядів антигуманізму (що фактично постає як «антигуманізм»). Отримує життя інша течія, яка прагне використовувати технологічні досягнення для вдосконалення людської природи, яка отримала назву «трансгуманізму». Проте, зміни, які відбуваються щодо людської природи, за своєю суттю виступають проти «природної людини», тобто можна сказати, мають негуманістичну спрямованість.

На нашу думку, антигуманізм і трансгуманізм як напрямки вдосконалення людини реально спрямовані проти гуманізму. Таким чином, вони з одного боку, руйнують класичний гуманізм, а з іншого, – виступають основою вдосконалення та призводять до виникнення нового гуманізму – неогуманізму. Одним із основних показників, який відрізняє гуманістичну людину від постгуманістичної, є присутність емпатії. У постлюдини гомоемпатія (похідна від лат. *homo empathy* – співпереживання до людини) зникає, а замість неї під впливом біоцентризму формується біоемпатія. Вона виявляється через єдність людського організму з навколишнім середовищем, що й призвело до формування біоетики.

У 1859 році англійський натураліст Ч. Дарвін опублікував наукову працю «On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life» (Походження видів шляхом природного відбору або збереження порід у боротьбі за життя) [15, с. 490]. Відомо, що всі види живих істот еволюціонують, а основою їх еволюції є єдність системи «організм – середовище». Це наукове обґрунтування є методологічною основою вивчення можливих напрямів у дослідженні людини. Прикладом виникнення галузі знань, яке базується на єдності соціуму та організму, є евгеніка. Важливо відзначити, що «природна евгеніка» або еволюція біологічної організації видів походить від перетворень доквілля, характеру раціону, способу життя, пережитих хвороб та статевого відбору тощо.

Штучне втручання в індивідуальний генетичний потенціал людської природи може як прискорити її еволюцію, так і її нашкодити. Людство є продуктом як біологічної, так і культурної еволюції.

У 1883 році англійський вчений Ф. Гальтон у книзі «Inquiries into Human Faculty and its Development» (Дослідження розумових здібностей людини і їх спадкової передачі) ввів термін *евгеніка*. Це був період започаткування науки про спадкове здоров'я [16, с. 25]. Евгеніка включала потребу наукового вивчення соціальних та біологічних чинників, що впливають на вроджені якості людей. Ця наука включає як прикладний соціальний аспект (який залежить від політики, законів та етики), так і дослідницький (антропогенетики). На базі евгеніки розвинулася медична генетика, яка стала фундаментом розвитку інноваційних біотехнологій та біомедицини.

Слід зазначити, що важливою основою існування біоетики є розширення людської емпатії на тварин. Наявність тваринного світу веде до збереження гуманістичної спрямованості, пов'язаної з природою людини та її тілесністю. Але водночас емпатія набуває нового змісту, спостерігається процес переходу від «антропоцентризму» до «біоантропоцентризму», що, мабуть, пов'язане з формуванням нового етапу, який можна назвати «неогуманізм». Таким чином, постгуманізм – це перехідний етап від гуманізму до неогуманізму. Він повний ризиків, спрямованих на знищення природної людини та вироблення антигуманістичної реальності, та може бути подоланий «неогуманізм», в основі якого буде «біоантропоцентризм» та «біоантروهемпатія».

Послідовники трансгуманізму вважають, що застосування нових наукових досягнень дозволить збільшити розумові та фізичні здібності людської тілесності, а згодом і вийти за межі людського способу існування. Важливо відзначити, що гуманізм на перший план ставить покращення моральних та духовних якостей людини, які пов'язані з її розвитком. Тоді як трансгуманізм як наступний етап гуманізму призводить до вдосконалення людського організму за допомогою технологічного втручання у тілесну природу людини. Деякі трансгуманісти йдуть на криогенне заморожування з метою продовження свого життя та відродження себе в новій технологічній епосі, коли питання життя та природної смерті від старості будуть особистим вибором кожної людини.

У ХХ–ХХІ ст. ми спостерігаємо фундаментальні зміни традиційного культурного простору, посилення «антропологічної кризи» та прискорення «трансгуманістичної еволюції». Все більше набирають популярності ідеї усвідомлення можливостей штучного інтелекту та генетики. У соціумі виникає природна потреба в лікуванні раніше невиліковних хвороб та покращення яко-

сті життя. Ми вважаємо, що один з найпотужніших проривів у генетиці було повне розшифрування геному людини [5, с. 44]. Завдяки розвитку технологій геноміки, конкуренції гравців ринку та економічної масштабованості технологій вартість секвенування людського геному знижується у геометричній прогресії. У 2006 році витрати за секвенування геному були приблизно 10 мільйонів USD, у 2015 році – 1000 USD. Потім прогрес помітно сповільнився, а витрати на секвенування геному закріпились у діапазоні від 500 до 600 USD. У 2022 році відома компанія з генетичних досліджень Illumina та її конкуренти ставлять за мету наблизити вартість до 100 USD за геном [17, с. 3]. Відкриття «генетичних ножиць» (CRISPR/Cas9 – метод редагування ДНК) ще більше розширює перспективи редагування геному, дозволяє лікувати хвороби Альцгеймера, шизофренії, діабету, раку та різноманітні генетичні захворювання [6, с. 1603]. В зв'язку з цим стало актуальним питання моралі «сімейної евгеніки» щодо впровадження допоміжних репродуктивних технологій для боротьби з безпліддям, використання методів зачаття «in vitro» (екстракорпорального запліднення) для покращення генетики майбутніх поколінь.

Посилюється вплив генної інженерії та біотехнологій на геополітику. Відкриваються перспективи зміни людської природи з метою стати сильнішими, витривалішими та більш інтелектуально розвиненими. Можливості редагування геному за допомогою CRISPR-терапії наближають людство до досягнення «тілесного безсмертя». Але ця тенденція також породжує збільшення ризиків невдалих генетичних експериментів і доступності генних технологій до різних верств населення у суспільстві. Зростають вимоги захисту та збереження конфіденційної генетичної інформації у кожному конкретному випадку, а їх незаконне оприлюднення може негативно впливати на положення в суспільстві та на професійну кар'єру індивіда. Ми вважаємо, що технології секвенування геному вигідні для всього суспільства, проте для реалізації переваг геноміки необхідний збір великих обсягів генної, медичної та демографічної інформації.

У 1976 році австралійський екофілософ П. Сінгер у книзі «Animal Liberation: The Definitive Classic of the Animal Movement» (Звільнення тварин: остаточно класика руху тварин) вводить термін *speciesism* [18, с. 35]. Він вважає, що життя тварини так само священне, як і людини, а гуманізм та антропоцентризм ставить інтереси людської раси вище інших істот [18, с. 50-51].

Тобто він виступає за розширення емпатії не тільки на людей, але й на тварин. Зараз ця тенденція є ведучою при формуванні неогуманізму. Вона базується на антропобіоцентризмі та біоан-

тропоемпатії і веде до формування планетарного світогляду. Однак, саме антропоцентризм був двигуном прогресу, що дозволив людині відчуги свою винятковість і побудувати цивілізацію, а відмова від нього може призвести до деградації як тілесної, так і духовної основи існування людства.

Висновки. В результаті використання прийнятого методологічного підходу до аналізу трансформації гуманізму вдалося визначити етапи його розвитку і показати зв'язки з еволюцією людини. Першим його етапом є «гуманістичний світогляд», в основі якого лежать антропоцентризм та емпатія до людей. Другий – базується на біоцентризмі (єдність організму і середовища) та егоїзмі. Він спрямований на якісне вдосконалення тілесної та розумової діяльності людини, при цьому заперечує чи нейтрально ставиться до емпатії. Ця історична стадія визначається як постгуманістична і включає в себе трансгуманістичний напрям, що породжує егоїстичну складову світогляду. Гуманізм епохи Відродження дуже схожий на постгуманізм – «сучасний техногенний трансгуманізм», в рамках надій і бажань наблизитися до чогось більш досконалого за допомогою технологій, які дозволили б людині не тільки керувати і піднятися над навколишнім світом, а й над іншими собі подібними. Усвідомлення своєї тілесної недосконалості штовхає людство на нові пошуки, ставлячи за мету позбавлення від природного старіння, а також покращення своїх когнітивних та фізичних здібностей. Виникають трансгуманістичні тенденції, що можуть привести до перетворення живого індивіда на гібрид за соціально-психологічною та тілесною організацією з перспективою збереження себе як індивіда. Зараз технології ще не дозволяють когось перетворити на таку постлюдину, проте ідеї, дискурси та перспективи трансгуманізму все більш популярні в наукових спільнотах. Третій етап еволюції гуманізму – це «неогуманізм», він лише формується у суспільстві, виходить з антропобіоцентризму та біоантропоемпатії, що породжує «планетарний світогляд» у індивіда. Велика ймовірність того, що людина неогуманізму буде індивідом майбутнього. Методика, що використовується у статті, вимагає подальшого вивчення, хоча вона вже дозволила встановити вектор та етапи розвитку гуманізму, визначити перспективи вдосконалення духовно-тілесної сутності людини.

Література

1. Dante A. The Divine Comedy / in translated by H. W. Longfellow. Italy, 1306. 429 p.
2. Huxley J. New Bottles For New Wine : Essays. London : Chatto & Windus, 1957. 318 p.
3. Lolas F. Bioethics and animal research. A personal perspective and a note on the contribution of Fritz Jahr. *Biol Res*. 2008. Vol. 41(1). Pp. 119–123.

4. Zanella D. C., Sganzerla A., Pessini L. V. R. Potter's Global bioethics. *Ambiente & Sociedade*. 2019. Vol. 22. P. 1–8.

5. The complete sequence of a human genome / Nurk S. and all. *Science*. 2022. Vol. 376, issue 6588. Pp. 44–53. DOI: 10.1126/science.abj6987 (date of access: 30.08.2023).

6. Westermann L., Neubauer B., Kttgen M. Nobel Prize 2020 in Chemistry honors CRISPR: a tool for rewriting the code of life. *Pflugers Arch*. 2021. Vol. 473(1). Pp. 1–2. DOI: 10.1007/s00424-020-02497-9 (date of access: 30.08.2023).

7. Сайтгареева О. Г. Філософія (філософія, релігієзнавство, етика і естетика) : конспект лекцій для спеціальності 073 "Менеджмент" / М-во освіти і науки України ; Криворізький коледж Нац. Авіаційного ун-ту. Кривий Ріг, 2018. 190 с.

8. Промова про гідність людини ; [пер. з лат. Назарія Назарова] / *Всесвіт*. 2013. № 11–12. С. 44–64.

9. Філософія : підручник / Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г., Ярошовець В. І. ; за заг. ред. В. І. Ярошовця. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 648 с.

10. Shakespeare W. The tragedy of Othello, the Moor of Venice / in gen. edited by B. A. Mowat, P. Werstine. New York : Washington Square Press, 1993. 265 p.

11. Філософія : підручник / В. С. Бліхар, М. М. Цимбалюк, Н. В. Гайворонюк, В. В. Левкулич, Б. Б. Шандра, В. Ю. Свищю. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Ужгород : Вид-во УжНУ "Говерла", 2021. 440 с.

12. Nietzsche F. Thus Spoke Zarathustra / in translated by T. Common. Pennsylvania, 1999. 335 p.

13. Carney A. B. "As Blond as Hitler" : Positive Eugenics and Fatherhood in the Third Reich. Florida, 2005. 109 p.

14. Rowlands S., Regmi P. R. The Use of Forced Sterilisation as a Key Component of Population Policy: Comparative Case Studies of China, India, Puerto Rico and Singapore. *Indian Journal of Public Administration*. 2022. Vol. 68, Issue 2. P. 271–284. DOI: 10.1177/00195561221082984 (date of access: 30.08.2023).

15. Darwin C. R. On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life. [1st ed.]. London : John Murray, 1859. 502 p.

16. Galton F. Inquiries into Human Faculty and its Development. New York : Macmillan and Co, 1883. 387 p.

17. Pollie R. Genomic Sequencing Costs Set to Head Down Again. *Engineering*. 2023. Vol. 23, Issue 4. Pp. 3–6. DOI: 10.1016/j.eng.2023.02.002 (date of access: 30.08.2023).

18. Singer P. Animal Liberation : The Definitive Classic of the Animal Movement. New York : Open Road Integrated Media, 2015. 484 p.

Анотація

Косс А. Трансформації гуманізму: між наукою і філософією. – Стаття.

В результаті використання аналітико-системного підходу з урахуванням емпатії вдалось розкрити вектор розвитку гуманізму та виділити його структурні етапи: гуманістичного, постгуманістичного та неогуманістичного.

При їх розкритті використані філософські та наукові розробки. Проведений аналіз не заперечує досягненням сучасних наукових досліджень і дає можливість розглянути еволюційні стадії гуманізму. Першим етапом його розвитку є природна людина та він базується на «антропоцентризмі». Другий еволюційний етап є постгуманізм, що має різноманіття напрямків, які в теперішній час вивчаються дослідниками гуманітарних та спеціальних наук. Особливої уваги у роботі приділено розкриттю загальних рис формуванню «сучасного техногенного гуманізму», продуктом якого є трансгуманізм як один з основних його напрямків. Завдяки активному розвитку та впровадженню технологій в суспільстві провідну роль почала займати техносфера. Варто відзначити, що цей етап ряд дослідників називали як постгуманізм так і трансгуманізм, але вони не виділяли зв'язків, що визначені в цій роботі. Дослідники, розкриваючи зв'язки між трансгуманізмом і постгуманізмом, або ототожнюють ці феномени, або представляють їх як різні етапи в історичній еволюції гуманізму. У роботі обґрунтовується, що трансгуманізм є складовою постгуманізму і трансформується у його межах, та є перехідним періодом в розвитку емпатичних відносин і передує майбутньому становленню неогуманізму. А постгуманізм як історична ланка гуманізму передує новому гуманістичному етапові, який формується на основі «біоантропогуманізму» як «неогуманізм». В статті також були визначені якісні характеристики емпатії на кожній історичній стадії розвитку гуманізму. При розкритті специфіки гуманізму, постгуманізму та неогуманізму були визначені основні складові гуманістичного, постгуманістичного і планетарного світоглядів. Отримані результати добре узгоджуються з сучасними науковими дослідженнями, але мають більш загальний характер, а методика їх отримання може бути використана для подальших наукових розробок.

Ключові слова: гуманізм, людина, наука, біоцентризм, антропоцентризм, постгуманізм, трансгуманізм, неогуманізм, евгеніка, емпатія, біоетика.

Summary

Koss A. Transformations of humanism: between science and philosophy. – Article.

As a result of using an analytical-systematic approach, taking into account empathy, it was possible to reveal the vector of the development of humanism and to distinguish its structural stages: humanistic, posthumanistic and neohumanistic. Philosophical and scientific developments were used when they were revealed. The conducted analysis does not contradict the achievements of modern scientific research and provides an opportunity to consider the evolutionary stages of humanism. The first stage of its development is a natural person, and it is based on "anthropocentrism". The second evolutionary stage is posthumanism, which has a variety of directions that are currently being studied by researchers in the humanities and special sciences. Special attention is paid to revealing the general features of the formation of "modern technogenic humanism", the product of which is transhumanism, as one of its main directions. Thanks to the active development and implementation of technologies in society, the technosphere began to take a

leading role. It is worth noting that a number of researchers called this stage both posthumanism and transhumanism, but they did not highlight the connections defined in this work. Researchers revealing the connections between transhumanism and posthumanism either identify these phenomena or present them as different stages in the historical evolution of humanism. The work substantiates that transhumanism is a component of posthumanism and is transformed within its limits, and it is a transitional period in the development of empathic relations and precedes the future formation of neohumanism. And posthumanism, as a historical link of humanism, precedes the new humanistic stage, which is formed on the basis

of "bioanthropohumanism" as "neohumanism". The article also identified the qualitative characteristics of empathy at each historical stage of the development of humanism. When revealing the specifics of humanism, posthumanism and neohumanism, the main components of humanistic, posthumanistic, and planetary worldviews were determined. The obtained results are in good agreement with modern scientific research but are of a more general nature, and the method of obtaining them can be used for further scientific developments.

Key words: humanism, science, human, biocentrism, anthropobiocentrism, posthumanism, transhumanism, neohumanism, eugenics, empathy, bioethics.